

Stephen Weeks

Daniela

První díl

překlad
Dagmar Štěpánková

FLEET

Copyright © Stephen Weeks, 2003
Translation © Dagmar Štěpánková, 2011

ISBN 978-80-87162-89-7

Jedna

Stalingrad mě oloupil o minulost. Vytvořil neproniknutelnou mlhu, betonový příkrov s výztužemi ze zrezivělé oceli, mohu se jen pokusit se jím prodrat a posbírat drobné útržky svého předchozího života – svého dětství i náhlého dospění v muže.

Dodnes mě sužuje tinnitus, který jsem si odnesl z bitvy o Stalingrad. V noci nespím a v uších mi tiše zní ten šílený, nelibozvučný kus. Představuji si orchestr – ne, to, co slyším, jsou spíše orchestry dva, hrající proti sobě. Představuji si hráče řádně rozsazené v řadách, sekce vedle sekce. Ale místo hornistů a fagotistů ve fracích vidím baterie zuřících děl, šestadevadesátek s těžkými pásy a lehčích pětačtyřicítek, smyčcové sekce z oceli a korditu, jejichž smyčci jsou vztyčené hlavně.

Pak je tu staccato německých samopalů. Ty si však nedovedu promítnout. Místo nich vidím svoji matku, jak u šicího stroje donekonečna lemuje rubáše pro oběti tyfu v naší vsi. Proč mrtví, ptával jsem se sám sebe ještě jako třináctiletý, musí mít rubáše pečlivě obroubené? Proč nestačí nezalemované?

Pak orchestr pojednou utichne, čeká a soustředí se na malý okamžik, na chvíli, která náleží muži, jehož úkolem je zahrát jedinou notu na triangl. Když ho sledujete, zdá se, že jediným úderem přehluší ostatní hráče. Zvuk triangu je slabý, a přesto zřetelný. Takový je výstřel ostřelovače. Uslyšet ho v pekle ruin Stalingradu znamená, že jste naživu. Jeho oběť ho neslyší, neboť je jím již unášena do nebe anebo ke všem čertům. Uslyšet ho však také znamená, že vzápětí můžete zemřít – minul-li ostřelovač svůj cíl, zamíří podruhé. A ruští ostřelovači byli hrdí na to, že nikdy nepotřebovali víc než dva výstřely na jeden cíl. Jako by někdo pozastavil obraz i zvuk, tak orchestr očekává druhý úhoz na triangl. Na rozdíl od denní stalingradské reality v mém nočním tinnitovém koncertu druhý výstřel nikdy nezazněl.

Co prostoupí těmi běsy, které opanovaly moji mysl? Má rodná ves? Ano. Leží na Ukrajině, jež se na dlouhá léta stala bohatou provincií sovětského Ruska, na jejích úrodných západních pláních, za nimiž se zvedají kopce Karpat, a kde klasy zrávaly do bohaté úrody a rolníci neznali hlad. Tasan se jmenovala ta nevelká ves a tehdy ještě nepatřila Rusku.

Žili jsme v bíle omítnutém dvouposchodovém barokním domě se strmou mansardovou střechou. Můj otec býval správcem Šumských, kteří vlastnili naše panství a mnohá další. Říkalo se, že za těch starých časů se jejich pozemky táhly až ke Kyjevu. Byli to Poláci, jako většina naší staré šlechty. Náš dům kníže Šumski, pokud pobýval v Tasanu, původně používal pro schůzky s královskými posly. Nechtěl totiž nechat nikoho neurozeného vstoupit do svého vznešeného sídla. Půvabný zámeček s rybníky, jehož věž s cibulovou kopulí vévodila celému údolí, se nacházel necelého půl kilometru dolů po cestě lemované stromořadím. Ke schůzkám s královským poslem, odvážil-li se zavítat, nechal tedy postavit dům pro hosty, ten ale na přelomu století dali Šum-

ští otci. Místnost v přízemí sloužila jako panský úřad, který otec vedl. Když jsem se narodil, byl otec už v letech.

Dostal jsem jméno Nikolaj. Lépe řečeno jsem byl v roce 1920, když mi byly tři roky, na Nikolaje přejmenován. Ten rok skončila válka mezi Polskem a sovětským Ruskem a naše část Ukrajiny se stala částí ruských držav. Byl jsem blondaté dítě v rodině tmavovlasých Židů, ale nikdy mi to nepřípadlo zvláštní. Byli jsme jediní Židé v naší vesnici. Jákob, můj jediný bratr, byl o patnáct let starší než já, vlastně to byl můj poloovičnický bratr – moje matka byla otcovou druhou manželkou a byla o mnoho mladší než on. Jákobova matka zemřela při porodu sestry, kterou jsme nikdy neměli. Zemřely tehdy obě dvě. Otec obviňoval porodní bábu, že nedokázala správně přečíst návod na lahvičkách s léky, které u nás nechal lékař knížete Šumského.

Byli jsme milující rodina, pouta mezi námi ještě umocňovala naše společná tajemství: tajuplné šábesevé večere v pátek večer, kdy se otec obracel tvář k východu, na hlavu si dal židovský modlitební šál a při západu slunce jsme společně odříkávali modlitby podle našeho rituálu; naše tajuplná knihovna ukrytá ve sklepě pod bramborami, o které matka říkala, že pochází ze zámku; naše tajuplná noblesa, ačkoliv rodiče bývali jen sloužícími knížete, jemuž byl později odebrán titul i majetek; naše tajuplná vnitřní síla, kterou jsme převyšovali negramotné ubožáky, již se, tak jako jejich předci, starali o dobytek a obdělávali pole, což jsme my ani naši předci nikdy nedělali.

Rok, který předcházel Jákobovu odchodu, byl nejšťastnějším v celém mém dětství. Vzpomínky na něj nepřehluší tinnitus, ani je nepohrbí příkrov Stalingradu hluboko pod sněhy oné kruté zimy, ty zůstanou navždy živé v mé paměti. Bylo mi sedm a byl to rok kavky.

Jákob se chystal opustit vesnici. Úspěšně dokončil studium práv v Petěrburgu a nyní přijel na několik měsíců do Tasanu, než mu dá vale. Měl namířeno přes Karpaty do části Ukrajiny, která se v roce 1918 stala součástí Československa. Jako rodina se s ním už nikdy neshledáme. „Vyvázne odsud,“ bylo vše, co k tomu otec dokázal říct. Neuvědomoval jsem si, že můj svět je vězení, tehdy ještě ne.

Byl jsem zvyklý, že Jákob býval daleko od domova. Občas jsem chodíval do jeho pokoje a probíral se jeho dětskými věcmi. Domníval jsem se, že je jednou bude chtít zpátky, nechápal jsem, že by se s nimi mohl rozřehnat. Pak najednou byly všechny moje. Naházeli je do malé podkrovní místnosti, která sloužila jako můj pokojík. Jákobův pokoj pro své potřeby zrekvíroval kolchoz a nastěhoval do něj své dělníky, dva sprosté primitivy. Nesnášel jsem je a nesnášel jsem pach vařeného řepy, který stoupal po schodech ke mně do podkroví a držel se mezi trámy.

Když bylo Jákobovi dvaadvacet, rozhodl se, že si naposledy užije starého domova a rodiny, možná si chtěl vytvořit album vzpomínek, které by mu vydrželo navždy. Spal na matraci pod taškami na druhé straně mého podkrovního pokojíku a ze svých věcí si vybral jen pár předmětů na památku. „Kolo je teď tvoje,“ řekl. Pochopitelně jsem na něm už jezdil, ale teď mělo být doopravdy moje. Bylo to jediné kolo ve vsi. Byl jsem příliš malý, abych na něm jezdil vsedě, na pedály jsem dosáhl leda tak z nosiče na zadním kole. Maminka říkala, že je také „od panstva“. Bylo skvostné: černé, vysoké a elegantní. Na jeho rámu se skvěla zlatě namalovaná značka. Závíděla mi ho celá vesnice, což se mi málem stalo osudným.

Spolu s Jákobem jsme se několikrát vydali do lesa – já na kole a on – vysoký, štíhlý, tmavovlasý – běžel vedle mě. Jako bychom chtěli dohnat společné dětství, o které jsme byli

ochuzeni. Na jedné naší výpravě za dobrodružstvím jsme v mechu našli ležet malinkého tvorečka, ještě téměř holátko, neopeřené pískle se zobáčkem dokořán. Bylo to kavče, které zřejmě vypadlo z hnízda.

Jákob ubožátko opatrně zvedl. „Matka ho už nepřijme, poněvadž jsme se ho dotýkali,“ vysvětloval mi. „Tady by bylo odsouzené k záhubě. Musíš si ho vzít domů a starat se o něj. Ukážu ti, jak.“

Za několik měsíců Potěmkin vyrostl v krásného ptáka s lesklým černým peřím. Pojednou nebylo snadné si vybavit, jaké býval křehké stvoření, jak jsem ho zahříval v dlaních a krmil mlékem a navlhčenými drobkami chleba. Měl svobodu, přesto zůstával se mnou. Když jsem jel na kole, sedával mi na pravém rameni – vždy jen na něm. Když jsem byl ve škole, sedával na římsě okna do naší třídy. Pokud bylo okno otevřené, vletěl do místnosti a zaujal své obvyklé místo vedle mého pravého ucha. Někdy mi jako projev náklonnosti něžně oklovoval lalůček.

Nedlouho poté, kdy se Jákob v slzách rozloučil s matkou, otcem a se mnou (až na staříčkou tetu jsme totiž byli veškeré jeho příbuzenstvo ve vsi) a naposledy jsme se společně pomodlili, zmizel také Potěmkin. Byl pryč pouze jeden den a jednu noc, nicméně dost dlouho na to, abych se o něj strachoval. Co se mu mohlo stát? Nezasřelil ho někdo? Ležel jsem, neschopen usnout, ve svém pokoji, stále ještě s osiřelou Jákobovou matrací u protější stěny. Nezasřelil. Další den se Potěmkin objevil. Snesl se dolů jako vždy, ale nepřistál mi na rameni, nýbrž na vršku nedaleké zdi. Zakrákal a vyletěl na hřeben střechy, na kterém seděla ještě jedna kavka.

Samozřejmě že to byla Potěmkinova nevěsta, tolik jsem už o tomto světě věděl. Představoval jsem si, jak mi oba sedí na

ramenou, jak se jimi chlubím kamarádům ve škole a jak pro ně v kuchyni kradu kousky brambor. Ale můj sen trval jen pár vteřin. Potěmkin nepřiletěl, aby zůstal, ale aby mi předvedl svou manželku. Byl tak pyšný a načepýřený a mě těšilo, že ode mě dostal tak příhodné jméno – generál kníže Grigorij Alexandrovič Potěmkin. Oba ptáci se s hlasitým krákáním vznesli nad střechu a zmizeli za stromy; Potěmkinu jsem už nikdy nespatriil. Zůstal jsem na zahradě stát dlouhé minuty, byl jsem rád, že se mi mého prince v černošedém hedvábném šatu podařilo odchovat, ale věděl jsem, jak bolestně ho budu postrádat.

Má opuštěnost dosáhla vrcholu, když jen o pár dní později bylo rodičům doručeno nařízení obecního komisaře, že se můj velociped „rekvíruje pro potřeby Ruské sovětské socialistické republiky“. Zabavili ho a druhý den si na něm komisařův syn, jen o rok starší než já, pyšně šlapal do školy. Sergej Bambura nebyl o moc vyšší než já, ale dosáhl ze sedla nohama na pedály. Když jsem ho zničehonic uviděl, byl to pro mě takový otřes, že jsem nebyl s to na něj zařvat tu nejhorší možnou nadávku v jidiš, natož ho srazit na prašnou zem. Můj starý otec, tehdy už slabý a nemocný, si mě zavolal ke svému lůžku.

„Nedávej znát své pocity nad ztrátou kola. Nijak ti to neposlouží. Drž v sobě dál tu nenávist, synku, to ano,“ šeptal mi chraptivě. „Ale nedávej to najevo. Jednou ji použiješ, ale ne teď. Jednou budeš všechnu tu nenávist potřebovat, aby ses pomstil. Ne za kolo, ale možná za tohle všechno...“

Otec ukázal rukou. Všude kolem něj byly zbylé lepší věci z dřívějších časů – v pokoji rodičů byly nashromážděné a navršené věci vystěhované z ostatních částí domu, který jsme najednou byli nuceni sdílet s kolchozníky, kteří po-

slouchali všechno, co jsme si řekli, pokud jsme nešeptali. Pokračoval: „Tohle bude tvoje první lekce. Ve světě, ve kterém nyní žijeme, musíš chodit s hlavou sklopenou. Nedávej nikdy najevo nic, čím se odlišuješ, nevyčnívej z davu. Dělej, jako bys ani nebyl, jako bys nebyl víc než stín. Ať nikdo nemá důvod zapamatovat si tvé jméno. Neměj nic, co bys s sebou musel nosit, kromě...“ a začal pro něco šátrat pod prostěradlem. Třeba mi dá tu zlatou minci pro štěstí, kterou u sebe vždycky nosil.

Vyndal klíč. Byl od zámku ke dveřím do sklepa. Pod vyšlapanými schody byly jen brambory, klíčící ve tmě. Naháněly mi strach.

„Kromě toho, co nosíš v hlavě. Co máš v hlavě, ti nikdo nevezme. Poznávej a uč se všechno možné. Vědění je všechno.“

To pro kluka, který právě oslavil osmé narozeniny, neznělo nijak lákavě. A ve sklepech pod bramborami jsem objevil jen knihy. Ale jaké knihy! Dodnes si pamatuji vůni kůže a lesk zlata na jejich hřbetech. A zvláštní aroma papíru lehce chyceného plísní na okrajích stránek. Žádná z těch knih nebyla v ruštině. Matka mi řekla, že zámecká knihovna byla vyrabovaná, ale brali jen knihy, které byly v ruštině nebo polštině.

Během dalších tří let jsem se ve dne měnil v neviditelný stín, pouhou položku, na kterou připadala lavice ve škole a porce jídla v dětském domově, kam jsem směl chodit na oběd (a který nyní zabíral většinu zámku). V noci jsem trávil hodiny ve sklepech našeho domu, prohlížel si stránky s obrázky Niagarských vodopádů či Eiffelovy věže anebo jsem si četl ve francouzštině. Naučil jsem se ji sám pomocí francouzské gramatiky, kterou jsem objevil mezi knihami. Četl

jsem o životech slavných Řeků a Římanů v Plutarchových Životopisech. Tahle kniha měla příhodnou vazbu v barvě tyrského purpuru, zdobenou zlacenými antickými přílbami a meči.

Byl to nezapomenutelný okamžik, když mi na rtech zazněla první slova Plutarchova textu, vždyť o životě Romulově ke mně promlouvala slova napsaná před osmnácti stoletími: „*Les historiens ne sont d'accord ni sur l'auteur du nom de Rome...*“

Po mnoha měsících jsem byl schopen rozumět francouzskému překladu řeckého autora, který uměl nezaujatě psát o Římanech, jejichž říše ve své době dobyla celý známý svět. Objevoval jsem nejen, jak velké říše přicházely a odcházely tak snadno, jako se větrem přesypá písek, ale také, že je obývali obyčejní lidé se stejnými nadějemi, tužbami a obavami, jaké míváme my dnes. Když ke mně prostřednictvím Plutarchových slov promlouvali tito lidé z dávných časů, jako bych slyšel svého otce.

To, že jsem si v tak mladém věku jasně uvědomil naši podobnost s těmito dávno pochovanými lidmi, mi dodalo ohromnou sílu. Snadno jsem pochopil, proč Sověti nechtěli, aby kdokoliv získal více znalostí, než bylo nezbytně nutné k vykonávání pracovních úkonů. Mlátit obilí a sázet brambory podle nich nevyžadovalo větší rozhled, než jaký nabízel monotónní tasanský horizont, zploštěný pod hlubokou, širokou oblohou.

Když jsem každou noc šplhal do svého pokojíku v podkrovní, vznášel jsem se tři metry nad zemí a hlava mi šla kolem z těch vzdálených světů. Myslel jsem si, že se jednou třeba stanu významným architektem a budu navrhovat paláce a chrámy. V posteli jsem snil o impozantních schodištích

a sloupořadích, o kopulích a věžích. Ostatní děti ve škole stále ještě bojovaly s azbukou, a to navíc jen proto, aby se mohly snáze dozvídat o blahodárnosti revoluce.

Na mramorovaných předsádkách knih ve sklepě byl vytlačen heraldický znak Šumských, dost rychle jsem si ho přiřadil k poničenému reliéfu nad hlavní zámeckou branou. Nepamatuji se, jak se zámek změnil na dětský domov, muselo mi být nějakých pět let, když k tomu došlo. Ale z hloubi paměti mi tane vzpomínka na incident, který se odehrál ještě předtím. Muselo to být krátce po útěku Šumských, kdy všechny okenice na zámku byly zavřené. Otce, stále ještě správce panství, konfrontovala u našeho domu skupina vojáků. Dodnes vidím jejich pušky. První pušky, které jsem viděl.

Jeden z mužů, velký, statný rudoarmějec, křičel na mého otce. Když mi matka dlouho poté líčila, co přesně bylo řečeno, byl jsem překvapen, co všechno z toho můj dětský mozeček pobral.

„Jménem Sovětské republiky a z rozkazu Ústředního výboru arest...“

„Mě?“ řekl otec pokorně. Tak napůl už něco takového očekával. Od doby, kdy většina Ukrajiny připadla Rusku, předvídal konec. Byl to pouze rok, co Šumští prchali ze svých panství. Když v slzách naposledy navštívili Tasan, odvezli s sebou jen to, co se vešlo do jednoho automobilu. „Přišli jste mě zatknout?“

„Ne,“ zněla odpověď. „Přišli jsme arestovat panství.“ Kdyby byli bývali přišli otce zatknout, byl by šel jako ovce na porážku. Ale vidina toho, že zruinují jeho celoživotní práci, byla pro něj nepřijatelná.

„Chtěl jste říct zkonfiskovat,“ řekl můj otec bez obalu. Byl to pečlivý, akurátní člověk a Rusova neznalost jazyka se mu přičila. Matka viděla, jak se otec celý naježil, a zasáhla.

„Odložte pušky, postavím samovar, vypijeme čaj a pak měmu muži povíte, co chcete.“

Při slově samovar hrozivý výraz nesourodé skupiny zjihl. Jejich hlavním zájmem teď bylo, kam složí pušky, než si vypijí čaj. Pokud jde o ten čaj, už drahnou dobu se vařil ze sušených plodů, bylin a dokonce mrkve. Černý čaj byl od revoluce nedosažitelný luxus. Vzpomínám, jak jsem se pokusil prstíkem zlehka dotknout pušek postavených v rohu předsíně. Pouhé pomyšlení na nebezpečí, jaké představovaly, ve mně vzbouzelo obrovské vzrušení. Takové bylo mé první setkání s nástroji smrti.

Otec vojákům také nabídl, co se tehdy vydávalo za cigarety, a matka pro ně našla nějaký tmavý chléb. Zkrotli a jeden z nich podal otci jakousi bumážku. Byl to úřední dokument, panoval ale tak zoufalý nedostatek papíru, že se i důležité listiny redukovaly na kousek papíru. Otec četl nahlas:

„Z rozkazu Komisariátu zemědělství zabavte z majetku rodiny Šumských na zámku v Tasanu třicet ubrusů, deset párů záclon a deset párů závěsů, deset okenních rolet, dvanáct čalouněných židlí...“ – seznam pokračoval dál. Všechny položky se měly odvézt do komunistického klubu v Berdyčevu, našem oblastním městě.

Na Ukrajině se ale neuzavře žádný obchod bez smlouvání, a toho se zhostila matka. Po diskusi bylo ze třiceti ubrusů osmnáct, záclon stačilo jen na šest oken a tak dál. Tou dobou byl už oddíl doveden do zámku, poprvé po roce byla narušena jeho prázdnota. Velitel řekl matce:

„Dejte nám nějaké opotřebené,“ a otci dal doklad o převzetí. I když tato návštěva proběhla poměrně v klidu a míru, pevnost byla přesto dobyta. Posvátnost domova byla znesvěcena, oáza vznešenosti v naší vsi vzala za své. Při dalších nájezdech již nikdo o svolení nežádal a doklady nevystavoval.

Pamatuji, jak jsem se díval za povozem drncajícím po cestě ze vsi. Vzadu se nepatříčně vyjímal zrcadla s pozlacenými rámy a mahagonové komody. Za vozem klátivým krokem šlapali vojáci a pušky, které ve mně před chvílí budily veliký respekt, jim ledabyle visely přes ramena.

Rok poté, co Jákob a Potěmkin ufrnkli, vesnici postihla velká epidemie tyfu. Z pěti set duší zůstalo naživu sto dvacet sedm, z nich šedesát tři bylo příliš starých nebo zesláblých, aby pracovaly. Otec, oslabený předchozími nemocemi, tyfu snadno podlehl. Nedožil se tak toho, aby viděl své milované panství zbídačené.

Matka mu ušila rubáš z jednoho z nejlepších damaškových ubrusů, které zachránila ze zámku. Otce jsme pohřbili na starém, neudržovaném židovském hřbitově stranou vsi. Kdysi bylo v Tasanu více Židů, avšak žádný z těžkých, mechem porostlých náhrobních kamenů nebyl mladší než padesát let, a některé byly téměř dvě stě let staré. Byl jsem tehdy příliš malý, aby mě zajímalo, jak to, že ve vsi zůstala jen naše rodina.

Další z ubrusů posloužil křesťanovi, katolickému knězi, když přišel jeho čas. Rolníci se ukládali do země v rubáších z kvalitních prostěradel, do kterých dříve uléhalo panstvo v nočních úborech z jemného lnu. Všechny rubáše byly pečlivě obroubené mojí matkou. Jako by se horečnou prací u šicího stroje chtěla chránit před epidemií.

Na jednom z kdysi nejmoderněji spravovaných hospodářství zavládl chaos. Devítiletý cyklus střídání plodin byl narušen nedostatkem autority. Porady o denních pracích se nyní konaly ráno, nikoliv předchozí večer jako za časů mého otce, a předseda směl kolchozníkům pouze navrhopvat, nesměl nic nařizovat ani rozhodovat. Schůze se zvrhávaly v diskuse, které se vlekly dlouho po snídání. Bolševický program uplatňování demokracie snad mohl teoreticky fungovat, v praxi ale nefungoval nikdy.

Podruhé v životě jsem musel zatnout zuby a držet se zpátky, abych se vyhnul střetu se Sergejem Bamburou, který se jako syn vesnického komisaře domníval, že by se měl ujmout řízení těchto schůzí. Jak mi ale radil otec, sklopil jsem hlavu a neřekl nic.

A tak si mě nikdo moc nevšímal a vzhledem k nedostatku pracovní síly jsem zůstal ve vsi, jinak by mě asi byli poslali pryč. O lidech otcovy třídy se říkalo, že odjeli na sever. Nikdo z nich se nikdy nevrátil. Na severu byly gulagy. První zmizel náš lékárník, pak notář a nakonec ve vši tichosti zmizel i pan řídící. Na jeho místo dosadili tlustou ženštinu, která dříve ve škole uklízela, podávala vodovou polévku a jen občas dostala na starost nejmladší žáky. Tahle babizna, Olga Ivanovna, uměla sotva číst, ale koneckonců to, co měla učit, ani ke čtení nebylo.

Měl jsem svůj tajný život a svět své imaginace, podporované knihami z našeho sklepa. Na jednu stranu úspěšně uspokojoval moji zvědavost, pokud šlo o minulost a také přítomnost cizích míst, ale na druhou stranu jsem díky němu viděl, jak nesmyslný je můj skutečný život v systému, který uvrhl můj bezprostřední reálný svět do otroctví. Začal jsem si říkat, že věže a kopule z mých snů nebudou nikdy stát a jak hloupé a pošetilé bylo snít o takových věcech. Proza-

ičtější sny o boršči či husích škvarcích by byly více odpovídaly realitě, přestože by byly stejně nereálné. Občas jsem se díval na své ruce zhrublé prací v kolchozu a přemítal, zda někdy budou schopny hrát na klavír nebo držet jemné rýsovací pero.

Pokud jde o náš klavír, odvezli ho, když mi byly dva roky, do stranického klubu v Berdyčevu. Ale jelikož poslední ladič odjel na sever, doneslo se nám, že tam klavír zůstal stát na chodbě s jednou nohou ulomenou, aniž by ho někdo otevřel, aniž by na něj někdo hrál.

Právě když se zdálo, že hospodářství v naší vesnici přijde na dobro vniveč, objevily se na obzoru obrovské traktory první Stalinovy pětiletky. Pole, která byla po generace obdělávána, na jejichž mezích jsem ležel v letním žáru během krátké polední přestávky při žnících a potají žvýkal kousky matčina soleného hovězího a přikusoval nakládané okurky (zatímco ostatní neměli nic než tvrdý chléb), tak tato pole zmizela. Meze byly rozorány a vznikly obrovské lány, které se stěží ještě daly nazvat poli a které se táhly dál, než kam oko dohlédlo, a jež nyní obdělávaly stroje.

Půda, která bývala hnojena potem, močí a lejny lidí, kteří se na ní plahočili, mrvou jejich dobytčat a loňským strništěm, přišla o svou neposkvrněnost. Znečistil ji olej a nafta. Scelené lány se staly prostorem pro manévry mechanizace a jednou velkou rozježděnou cestou k vybájenému komunistickému zemědělství. Obrovská mračna prachu, která se zvedala za sekačkami to první suché léto, předznamenala oblaka kouře z hořících vesnic. Železné oře a stroje s kosou brzy vystřídali mnohem zlověstnější ženci – německé tanky. Nikdy jsem je ale nespatriil projet kolem naší vesnice. Alespoň toho jsem byl ušetřen, poněvadž jsem byl povolán do armády bránit vlast, ve kterou jsem přestal věřit.

Nyní jsem byl téměř stejně starý jako Jákob, když odešel, a už jsem chápal, proč se tak rozhodl. Jedinou zprávou, kterou jsme od něj s matkou dostali, byl dopis z Bratislavy v Československu, ve kterém psal, že doufá, že se stane profesorem práv na Karlově univerzitě v Praze. Zpáteční adresa byla začerněná vždy bdělými a ostražitými cenzory NKVD.

Zdá se případné, že se Stalinovými traktory přišel největší hladomor v našich dějinách. Jako by se sama země vzepřela a řekla své Ne. Když přijely německé tanky s černými kříži po stranách, mnozí věřící rolníci v nich spatřovali křížovou výpravu proti tomu neznabohu. Když ale jejich vesnice byly vypáleny a ženy znásilněny nebo zastřeleny, obraceli se o pomoc ke Stalinovi a k režimu, který je nechal vyhledávat. Tisíce ubohých rodin s matracemi na kárách a s několika otlučenými smaltovanými hrnci řachtajícími na provázku u kola utíkaly na východ, jen pověstný krůček před německými uchvatiteli. Někdy sami při odchodu zapálili svou ves a ušetřili tak Němcům námahu. Až v roce 1945, dlouhé čtyři roky poté, co se Němci přehnali přes Ukrajinu, zjistím, zda můj domov zůstal stát, anebo byl srovnán se zemí.

Spěšně vycvičen, oblečen do uniformy, která mi alespoň zaručovala anonymitu, stal jsem se jedním ze stovek tisíc Ukrajinců a Rusů, kteří jako čerstvě vyhnané slabé výhonky měli čelit hrozbě, jakou představovala německá armáda. Puška, která mi připadala tak nebezpečná a smrtící, když jsem byl malý kluk, se nyní, když měla čelit tankům, obrněncům, samopalům, plamenometům, bombám a granátům, jevila docela bezzubá. A to mohu mluvit o štěstí, protože mnohé divize neměly ani pušky.

Tak jako přede mnou Jákob, i já jsem si před odjezdem v duchu pořizoval album letmo zachycených fotografií domova.

A také jsem si do paměti ukládal film s obrazovou a zvukovou vzpomínkou na některé lidi a události.

Chtěl jsem si zapamatovat Irinu. Poznal jsem ji před třemi roky, když mi bylo osmnáct. Bylo to na den přesně tři roky poté, co jsem u příbuzných v Berdyčevu podstoupil obřad Bar micva. Předtím jsem se musel po mnoho měsíců učit hebrejštinu, a to docela sám, protože v Tasanu nebyl rabín. Také jsem musel čekat celé dva roky od svých třináctých narozenin, než se dal dohromady minjan, skupina alespoň deseti synů příkázání.

Sledoval jsem Irinu, jak se dvěma jinými děvčaty trhala švestky v sadu za zámeckou zeleninovou zahradou. Měla na sobě stejnokroj děti z domova ušitý z hrubého šedého serže. Na rozdíl od druhých dvou dívek v ní bylo cosi chlapeckého. Byla vysoká, trochu neohrabaná, měla útlé boky a malá prsa rašící vysoko na útlém hrudníku. Stočené copy spletené z tmavohnědých vlasů měla schované pod kloboukem. Zdálo se, že má větší ruce než její kamarádky, a později jsem si všiml, že má okousané nehty, nebo tak alespoň působily. I chůzi měla tak trochu chlapeckou. Abych ji popsal, paradoxně musím vyjmenovat to, co mě na ženách přitahuje nejméně.

Ale dívat se na ni anebo být v její blízkosti, to byla jiná. Viděl jsem, že děvčata jen stěží dosáhla na švestky v koruně stromů, přestože Irina – její jméno jsem se záhy dozvěděl – byla téměř stejně vysoká jako já. Došel jsem až k nim a nabídl jim svou pomoc. Po notné dávce předstíraných rozpaků a hihňání jsem se zakrátko ocitl v jejich středu a trhal zralé plody z vysokých větví. Když jsme všechny otrhali, ty tři se vydaly zpátky do zámku.

Na Irině mě fascinovalo právě to, jak s jejím zvláštním nedostatkem ladnosti, jejími poněkud chlapeckými gesty, nedo-

statkem péče o zevnějšek tak ostře kontrastovala její krásná pleť, svěží plné rty a postava, která se teprve plně rozvine. Ale jak jsem vyvodil ze studia velkých uměleckých děl ve své tajné knihovně, právě drobné nedokonalosti vytváří iluzi dokonalosti. Irinino chlapecké chování podtrhovalo její ženskost. Anebo možná pro mě jen představovalo výzvu.

Nebylo pro mě obtížné zařídít, abych se s ní znovu setkal. A tak jsme jeden večer po práci na statku spolu seděli u stromořadí vedoucího od bortících se sloupků naší brány k zámku. Krávy se pomalu vracely do chlévů, které lemovaly velký dvůr vedle zámku. Zvonce zvonily do soumraku. Přinesla mi kytičku lučních kvítků, chtěla mi totiž vyjevit nemilou skutečnost.

„Je mi jen třináct,“ řekla mi. „Já vím, že vypadám na... patnáct?“

Měl jsem za to, že je jí šestnáct nebo sedmnáct. Řekl jsem jí, že to nevadí, ale ovšemže to vadilo. Flirtovala. (Flirtuje ale takhle malá holka?) Nechtěl jsem nic pokazit a nezašel dál než k líbání. Líbala mnohem vášnivěji, než bych se byl od takového žabce nadál. Já sám jsem byl nezkušený a Irina si dost možná říkala, jaký jsem to vyjevený nešika. Ale díky těm pár letům, o která jsem byl starší, jsem si připadal mnohem zralejší a dospělejší než ona – což platí jen v mládí.

Poprvé, krom občasných letmých políbení matčiny tváře, jsem byl tak blízko jiné bytosti. Irinina tvář byla přitisknutá k mé a já se zblízka díval do jejích živých, ale zároveň nic neříkajících očí. Naše mozky byly od sebe vzdáleny jen několik centimetrů, ale žádná telepatie mezi námi nefungovala. To mě udivilo. Nicméně naše sblížení a společné tužby byly dost na to, aby mezi námi vzniklo pouto a abych jí svěřil své tajemství, tajemství ukryté ve sklepech na brambory.

Po tři roky byla mou souputnicí na divokých objevných výpravách. Při světle svíčky jsme spolu opatrně obraceli stránky knih a nakonec spolu hovořili naším tajným jazykem – „francouzštinou“. A byla to Irina, která mi, když mě v létě 1938 povolali do armády, podala purpurový svazek Plutarchových „Vie des Hommes Illustres de Rome“, vydaný v roce 1862 v Paříži.

„Tuhle si musíš vzít s sebou,“ řekla. „Je to tvá nejoblíbenější.“

A měla pravdu. Byl to první text, na kterém jsem zúročil to, že jsem se učil francouzsky, a přirostl mi k srdci. Dalších sedm let se mi poštěstilo mít knihu u sebe, schovanou v kalhotách nebo uloženou na dně torny s proviantem. Kdykoliv jsem se obával, že jsem ji ztratil, měl jsem pocit, jako bych ztrácel celou svou minulost.

Příští den ráno jsem se měl hlásit spolu s dalšími odvedenci z Tasanu před kolchozní prodejnou na návsi naproti kanceláři komisaře. Ten obchod byl ve skutečnosti dřevěná bouda se směšnou napodobeninou okna, skrz niž dospělí nakupovali základní potřeby, které jim pomáhaly lépe snášet nelehký úděl: vodku a cigarety, pochopitelně na lístky.

Irina se mi stala sestrou, kterou jsem nikdy neměl. Ve světě sprostoty a hrubosti, ve kterém se pohůnci stali králi, mi poskytovala ženskou křehkost. Potlačil jsem ale pocit, který ve mně vzbudila, když jsem ji poprvé uviděl. Až příliš jsem si jí vážil jako přítelkyně a strážkyně našeho tajemství, než abych riskoval, že pokazím náš vztah takový, jaký byl. A byl jsem pyšný, že jsem jako normální zdravý muž pozvedl naše přátelství na vyšší rovinu. Kromě toho byla, když jsem ji potkal, příliš mladá na fyzickou lásku, i přes svou inteligenci a rozumovou vyzrálost.

Ani jsem si nevšiml, že dávno vyrostla ze své neohrabanosti. A nehty že měla neulámané a čisté. „Nevšiml sis něčeho?“ zeptala se a dívala se mi zpřímá do očí. Z té nenadálé přímosti jsem se rozechvěl.

Její rty. Zdály se plnější anebo... byly lehce nalíčené. „Tvoje maminka měla ještě kousek,“ vysvětlila mi. Jako bych to viděl, matka se s ní podělila o svou poslední rtěnku...

„Vypadáš... moc hezky,“ bylo všechno, co jsem ze sebe vypravil. I těch pár banálních slov ze mě vyšlo napůl přiškrcených. Když jste s někým den co den, nevnímáte, jak se postupně mění. Poprvé jsem si všiml, že má prsa oblejší a plnější, než jak jsem si je pamatoval. Zvedla paže a uvolnila si sponu ve vlasech, odhalila tak svá podpaží – jindy důvěrnou část svého těla. Když paže dávala zase dolů, třásla hlavou, dokud se jí nerozpustil cop a vlasy jí nesplývaly přes ramena.

Dokonce si odněkud opatřila šaty, ještě na nich byly vidět sklady, jak ležely složené někde v skrýši. Byla si dobře vědoma toho, že všim, co dělá, každým svým gestem, ke mně vysílá pečlivě promyšlené signály. Nyní ve svých šestnácti už byla ženou a já byl ve svých jedenadvaceti dávno zralý, abych se stal mužem.

Sotva jsem se odvažoval představit si ji nahou. Ale teď jako by už fungovala telepatie mezi námi, naše jindy hluboko skrývané touhy byly naprosto čitelné. Cítíl jsem, že to, co ve mně zrálo, se chce uvolnit, a že ten jedinečný dar, daleko cennější než obsah zašlých knih, chci sdílet jenom s ní. Teď už jsem se nebál ani samotného aktu, ani odmítnutí. Mezi námi panovala dokonalá souhra, byli jsme sladění jako dva rorýsi, když spolu na jaře krouží nad rybníkem a kloužou nad jeho hladinou, nebo spíš jako nepatrně, ale naprosto stejno-

měrně posunutý červený a černý tisk stranických novin. Při pomyšlení na to, že odjíždím, jsem si s bolestnou hořkostí uvědomil, že se moje náklonnost k ní změnila v lásku.

Kráčeli jsme spolu ruku v ruce mezi tasanskými sójovými a slunečnicovými poli k dřevěné loděnici s vyřezávaným ostřeším na břehu největšího zámeckého rybníka. Dveře byly před nějakým časem vypáčené a částečně vysazené z pantů. V patře loděnice byla místnost, ve které se dříve skladovaly zahradní židle a tenisové náčiní. Místnost byla obložena sladce vonícím cedrovým dřevem a upomínala na způsob života, jenž dávno upadl v zapomnění. V rohu ležely nějaké lovecké trofeje a prázdná, vyrabovaná krabice od sady na krocket, kdysi dovezené z Anglie.

A tady dva mladí lidé, kteří si uvědomovali, že se spolu pravděpodobně už nikdy nesetkají, přišli o svou nevinnost.